

FANLARNI O‘QITISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

(Geografiya fani misolida)

Ahmadqulov Saidjon Rauf o‘g‘li,

Raimjonova Ra‘no Akrom qizi

Guliston davlat pedagogika insituti o‘qituvchisi,

Guliston davlat pedagogika insituti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Har bir rivojlanayotgan mamlakatning tub asosini qaraydigan bo‘lsak albatta uning tub asosida sifatli ta‘lim turganini ko‘ramiz. Shuni ham aytib o‘tish joizki sifatli ta‘lim o‘qituvchining qanchalar qobiliyatli ekanligi va darslarda turli xil eng kerakli metodlardan foydalanilganligi ham muhim ahamiyatga ega. Bu kabi metodlar o‘z mohiyatiga ko‘ra Tabiiy geografiya fani bo‘yicha ta‘lim oluvchilarda o‘quv-bilish faolligini oshirish, ularni kichik guruh va jamoada ishlash, o‘rganilayotgan mavzu, muammolar bo‘yicha shaxsiy qarashlarini dadil, erkin ifodalash, o‘z fikrlarini himoya qilish, dalillar bilan asoslash, tengdoshlarini tinglay olish, g‘oyalarni yanada boyitish, bildirilgan mavjud mulohazalar orasidan eng maqbul yechimni tanlab olishga rag‘batlantirish imkoniyatiga egaligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

Annotation. Today, in developed countries, a lot of experience has been accumulated on the application of pedagogical technologies that increase the educational and creative activity of students, guarantee the effectiveness of the educational and educational process, the basis of which is interactive methods. Such methods are of particular importance in their essence due to the fact that they have the opportunity to increase educational and cognitive activity in students of Geography, encourage them to work in a small group and team, boldly, freely express their personal views on the topic under study, problems, defend their opinions, substantiate them with arguments, listen to peers, enrich ideas.

Kalit so‘zlar: Tabiiy geografiya, interfaol metodlar, Venn diagrammasi, Yelpig‘ich metodi , BBB metodi

Kay words: Natural geography, interactive methods, Venn diagram, fan method, BBB method.

O‘zbekiston, Rossiya va boshqa qator MDH davlatlari ta’lim tizimiga XX asrning 90-yillaridan boshlab «Yangi pedagogik texnologiyalar», «Ilg‘or pedagogik texnologiyalari», «Maktab texnologiyalar», «Axborot texnologiyalari» va boshqa shunga o‘xshash tushunchalar kirib keldi.

XX asrga kelib fan texnikaning yuksak darajada rivojlanish munosabati bilan ta’lim tizimida xam qator muammolar vujudga keldi. Bunday muammolarga avvaldan kafolatlangan natijalarni olishga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalarni loyihalashtirish va amalga oshirish kiradi.

Shu maqsadda XX asrning 50-70- yillarida AQSh da B.Blum, D.Kratvoll, N.Gronlund, Dj.Kerol, Dj.Blok, A.Anderson va boshqa olimlar tomonidan rejalashtirilgan natijalarni olishni kafolatlaydigan, qayta takrorlanadigan pedagogik siklni o‘z ichiga olgan texnologiyalar ishlab chiqildi. Mazkur texnologiyalar so‘ngra Yevropada qo‘llanila boshlandi. Pedagogik texnologiyalar bo‘yicha ilmiy jurnallar nashr qilina boshlandi Bolalarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, mehnat qobiliyatini faollashtirish, kuzatuvchanlik, mantiqiy fikr yuritishda interfaol metodlar samarali hisoblanadi,

Geografiya darslarida foydalaniladigan texnologiyalar guruhiga: Didaktik o‘yin texnologiyasi, muammoli ta’lim texnologiyasi, modulli ta’lim texnologiyasi, hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi, loyihalash texnologiyasi va an’anaviy ta’lim texnologiyalari kiradi. Interfaol inglizcha interakt so‘zidan olingan bo‘lib, inter- hamkorlikda akt- harakat qilmoq ma’nosini bildiradi. Ta’limning interfaol metodi XX asrning oxiri va XXI asrning boshlaridan pedagogik adabiyotlarda keng ishlatilmoqda va ta’lim sohasida foydalanilmoqda. Uning asosiy maqsadi yagona bo‘lib, o‘quvchilarni mustaqil bilim olishga qiziqtirish, o‘z ustida ko‘proq ishlash, qo‘shimcha adabiyotlarni o‘qish, zamon bilan hamnafas ta’lim-tarbiyaga, mustaqil fikr yurita oladigan komil insonni voyaga yetkazishga hizmat qiladi. Interfaol o‘qitishning asosiy mohiyati – o‘qitish jarayonida barcha o‘quvchilar bilish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi, ular muhokama etilayotgan muammolarni, voqea va hodisalarning rivojini tushunadi, muammoli vaziyatlarni anglaydi,

uni hal etish yo‘llarini izlab, eng maqbul variantni tavsiya etadi. O‘quv materialini o‘rganish, muammoni hal etish bo‘yicha turli variantdagi yechimni tavsiya etishga asoslangan bilish jarayonida o‘quvchilarning hamkorligi har bir o‘quvchiga, guruh muvaffaqiyati uchun o‘z ulushini qo‘shishga, ular o‘rtasida fikr, axborot va tajriba almashinuviga zamin tayyorlaydi. Ushbu hamkorlik samimiy, qulay ijtimoiy psixologik, o‘zaro yordam muhitida sodir bo‘lganligi uchun, o‘quvchilar nafaqat yangi bilimlarni o‘zlashtiradilar, balki o‘zining bilish faoliyatlarini rivojlantiradi, uni yuqori darajaga ko‘tarib, hamkorlikka kirishishga imkon beradi. O‘qitish jarayonida interfaol usullarni qo‘llash jarayonida o‘quvchilarning o‘zaro muloqotga kirishishini tashkil etish va boshqarishni taqoza etadi, bunda o‘quvchilar hamkorlikda izlanib umumiy, shu bilan bir qatorda har bir o‘quvchi uchun ahamiyatga molik bo‘lgan muammoni hal etishga kirishib ular o‘rtasida bir-birini tushunish, hamkorlikda ishlash va hamjihatlik vujudga keladi. Interfaol usullardan foydalanilgan darslarda bitta o‘quvchining ustunlik qilishi, uning o‘z fikrini o‘tkazishiga yo‘l qo‘yilmaydi. Interfaol usullar qo‘llanilganida o‘quvchilar tanqidiy fikr yuritish, axborot manbalari va vaziyatni tahlil qilish, murakkab muammoli vaziyatlarni hal etish, o‘rtoqlarining fikrini tahlil qilib, asoslangan xulosalar chiqarish, munozarada ishtirok etish, boshqa shaxslar bilan muloqotga kirishish ko‘nikmalarini egallaydi. O‘qitishning interfaol metodlarining quyidagi xususiyatlari mavjud: - Insonning muhim hayotiy ehtiyoji bo‘lgan muloqot – o‘qitish jarayonining barcha bosqichlarida qo‘llaniladi. - O‘qitish jarayonida o‘quvchilarga o‘z kuchi, bilimi, iqtidorini namoyon etishga teng imkoniyatlar beriladi. - O‘quvchilarning kichik guruhlarda hamkorlikda ishlashida ijtimoiy-psixologik jihatdan qulay muhit yaratilib, muloqotda bosqichma-bosqich va samarali ishtirok etishga zamin tayyorlanadi. - O‘quvchilar muloqotda faol ishtirok etishlari uchun faqat eshitishlari shart emas, balki eshitganlarini tahlil qilish, fikr yuritish, fikrlarning asosli va tushunarli bo‘lishiga erishish lozimligini anglaydilar. O‘quvchilar bilan hamkorlikda, kichik guruhlarda ishlashi orqali qo‘yilgan vazifalarni talab darajasida bajarish, olingan natijalarni tahlil qilish, ularning to‘g‘riligini tekshirib ko‘rish, taqdim etish va boshqa guruhlar tomonidan e‘tirof etishlariga erishishlari lozim. Interfaollik daraja qancha yuqori

bo'lsa, ta'lim berish jarayoni shuncha natijali bo'ladi. Intrafaol metodlar qo'llanilish xususiyatiga ko'ra ikki guruhga ajratiladi: a) grafikli organayzerlar b) og'zaki bayonli.

Tabaqalashtirilgan o'qitish texnologiyasi (Episheva, Dushina). Ushbu texnologiya ham geografiya ta'limida ilgaritdan qo'llanib kelinadi. Ushbu usulni qo'llaganda sinf o'quvchilari qobiliyatiga va qiziquvchanligiga ko'ra ma'lum bir guruhlariga bo'linadi. Bunda o'quv maqsadlari tabaqalashtiriladi, har bir guruh uchun o'quv jarayonini ta'minlaydigan texnologiya ishlab chiqiladi. Mazkur texnologiyani regional geografiya fanlarini o'rganishda qo'llash yaxshi natija beradi. Masalan, Evropadagi rivojlangan davlatlar iqtisodiy geografiyasini o'rganishda har bir guruh ma'lum bir davlatni o'rganishi mumkin.

O'quvchilarni o'quv faoliyatini shakllantirish texnologiyasi (Suxov, Rom, Dronov, Dushino va boshqalar). Bunda o'quv faoliyati o'quvchilarni faolligini oshirishni maxsus, alohida shakli sifatida ko'riladi.

Ushbu texnologiyada o'quvchilar bilimlarni ma'lum bir o'quv topshiriqlarni bajarish orqali olishadi. Ushbu texnologiyani qo'llash quyidagi bosqichlardan iborat: ma'lum bir ma'lum bir mavzu yoki bo'lim bo'yicha topshiriqlar tizimi tuziladi (masalan, Shimoliy Amerika iqlimi; Xitoyning qishloq xo'jaligi; Yaponiya transporti va hokazolar); O'qituvchi va o'quvchilar faoliyatini tashkil qilish loyihasini ishlab chiqish; mavzu bo'yicha o'quvchilar bilimini tekshirish uchun test topshiriqlarini tuzish; dars o'tish, o'quvchilar bilimini baholash. Mazkur texnologiyalarga o'quvchilar faoliyatini faollashtirish texnologiyasini ham kiritisa bo'ladi. O'quvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish geografiko'yinlar texnologiyasi, muammoli o'qitish texnologiyasi, o'quv materiallarini chizmalı, belgili va kartografik modellardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Geografiya o'yinlar texnologiyasi, geografiya ta'limida juda keng qo'llaniladi va o'zining qiziqarliligi, bilimlarni o'quvchilar tomonidan oson o'zlashtirishlari bilan ajralib turadi.

Geografik o'yinlar texnologiyasi barcha geografiya predmetlarini o'rganishda qo'llanimshi mumkun. Muammoli o'qitish texnologiyasi ham geografiya ta'limida yangi emas. U ilgaridan qo'llanilib kelinadi. Bunda asosiy vazifa bo'lib ma'lum bir mavzu bo'yicha muammoli savollar yoki topshiriqlar tizimini ishlab chiqish va uni o'quvchilarga

tushuntirishdir. Masalan reliefni shakllanishi va rivojlanishi; atmosfera yog‘inlarini hosil bo‘lishi: qishloq xo‘jaligini tabiat zonalari bo‘yicha ixtisoslashuvi, sanoat tarmoqlarining joylashuvi va hokazolar.

Modul texnologiyasi geografiya ta‘limida endi rivojlanib kelmoqda. Darslik, bo‘lim, mavzu ayrim modullarga bo‘linadi. Har bir modulda o‘quvchilar albatta Egallashi lozim bo‘lgan bilimlar tizimi aniqlanadi. Masalan, geografikkoordinatalar mavzusini quyidagi modullarga bo‘lishimiz mumkin: Ekvator, bosh meridian, parallellar, meridianlar, daraja to‘ri, geografikkenglik, geografikuzunlik, geografikkoordinatalar. Bunda o‘quvchilar albatta bilishi shart bo‘lgan bilimlarga parallel, meridian, kenglik, uzunlik, geografikkoordinata kiradi. Mazkur texnologiyani geografiya predmetlarining barchasida qo‘llash mumkin. Mazkur texnologiya o‘qituvchi va o‘quvchini birgalikdagi faoliyatini yengillashtiradi va jadallashtiradi.

Didaktik o‘yin texnologiyasi, muammoli ta‘lim texnologiyasi, modulli ta‘lim texnologiyasi, hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi, loyihalash texnologiyasi va an‘anaviy ta‘lim texnologiyalari kiradi.

Bundan tashqari reyting, jamoa, rivojlantiruvchi, shaxsga yo‘naltirilgan, mualliflik, didaktik maqsadlarni yiriklashtirish, mantiqiy tayanch konspektlar va boshqa texnologiyalar mavjud.

Ta‘lim texnologiyalarining ko‘p qismi geografiya ta‘limida ilgaritdan o‘qitish metodikasi sifatida qo‘llanib kelingan. Metodika bilan texnologiya bir-biriga juda yaqin, bir-birini to‘ldiradi. Masalan, jahon siyosiy xaritasini ma‘ruza usulida o‘rganish texnologiyasi, Quyosh tizimi mavzusini tushuntirish usulida o‘rgatish texnologiyasi va hokazolar.

Demak, olib geografiya fani yangi ta‘lim texnologiyalarini qo‘llash uchun juda katta imkoniyatlarga ega, ammo mazkur texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha ilmiy-metodik ishlar boshqa fanlarga qaraganda sust borilmoqda. Geografiya fanini o‘zlashtirish uchun o‘qitishning ilg‘or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi infarmatsion pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahamiyatga egadir.

Yangi pedagogik texnologiyalarga bag'ishlangan adabiyotlarda bir qator o'qitish usullari haqida so'z yuritilmoqda. Bu usullar innovatsion uslublar sifatida taqdim etilmoqda. Shulardan Geografiya darslarida mustaqil ishlarni tashkil etishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan ayrim uslub va usullarga to'xtalib o'tamiz.

1. Modulli ta'lim texnologiyasi. Bu o'quvchilarda darslik, ilmiy-ommabop va qo'shimcha adabiyotlar bilan mustaqil ishlash ko'nikmalari, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish maqsadida qo'llaniladi. Modulli ta'lim texnologiyasining o'ziga xos jihati o'rganilayotgan mavzu bo'yicha o'quvchilarning mustaqil va ijodiy ishlashiga imkon beradigan modulli dastur tuzishdir.

2. Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi. Uning asosiy g'oyasi o'quv topshiriqlarini faqat birgalikda bajarish emas, balki o'quvchilarni hamkorlikda o'qishga o'rgatish, ular o'rtasida hamkorlik, o'zaro yordam va fikr almashinuvini vujudga keltirish.

3. Muammoli ta'lim texnologiyasi. Muammoli vaziyat yaratish, savollar qo'yish, masala va topshiriqlarni taklif qilish, muammoli vaziyatni yechishga qaratilgan muhokamani uyushtirish va xulosalarning to'g'riligini tasdiqlash.

4. Didaktik o'yinlar texnologiyasi. Dars jarayonida turli didaktik o'yinlarni qo'llash va ular orqali darsda jonlanish, faol harakat va qiziqish uyg'otish.

5. Interfaol uslub texnologiyasi. O'quvchilarning ijodkorligiga tayanish, darsda erkin bahs-munozara sharoitini yaratish. Buning uchun sinf kichik guruhlariga bo'linadi va dars davomida shu guruhlar bilan ishlanadi. Yuqorida sanab o'tilgan o'qitishning innovatsion uslublarida o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorligi asosida ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, mustaqil mulohaza yuritish, o'z fikrini bil

Xulosa

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi metodlar yordamida amaliy mashg'ulotlar samarali va qiziqarli o'tadi. Muayyan bir fikrga, mantiqiy qoidalar bo'yicha dalildan natijaga kelish Ta'limdan tashqari "Elpig'ich" texnologiyasi tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi. - jamoa, guruhlarda ishlash mahorati; - muammolar, vaziyatlarni turli nuqtai nazardan muhokama qilish mahorati; - Murosali qarorlarni topa olish mahorati; - o'zgarlar fikriga hurmat; - xushmuamalaklik; - ishga ijodiy yondoshish; -

faollik; - muammoga diqqatning jamlay olish mahorati Bu texnologiya ham hozirgi kunda juda keng qo'llanilib kelinayotgan texnologiyalardan biri bo'lib, bu texnologiya ya'ni "Elpig'ich" mavzuni kamchilik hamda afzalliklarini ochib berishga xizmat qiladi. Ushbu texnologiyaning yana bir muhim, aytish lozim bo'lgan tomonlaridan biri bu texnologiya o'quvchilarni mavzu yuzasidan xulosa chiqarishga o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistinning taraqqiyot strategiyasi. PF, 2022 y.
2. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat - Toshkent, 2003.- 24-38b.
3. Avliyakov N.X. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. Toshkent, 2010.-18b. Ahmadaliyev A., Qosimov A. Innovatsion faoliyat va ilg'or pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2011.-60 b.
4. Geografiya o'quv fanidan umumta'lim maktablari uchun Davlat ta'lim standarti (5-9 sinflar). Toshkent, 2014.
5. Ishmuhammedov R. Bolalarni tarbiyalash va sog'lomlashtirish ishlarida pedagogik texnologiya. Toshkent, UDAP. 2014.-28b
6. Ishmuhammedov R., Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. Toshkent, 2005.-52b.
7. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar - Toshkent, 2008.-34b